

نقش دستور در روند آموزش زبان روسی

سید حسن زهرایی *

(نویسنده مسئول)

استاد گروه زبان روسی، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

Email: hzahraee@ut.ac.ir

لیلا قلی‌نژاد بداغ **

دانشجوی دکتری آموزش زبان روسی، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

Email: l.gholinejad@ut.ac.ir

چکیده

هدف اصلی و نهایی آموزش زبان روسی، به‌عنوان زبان خارجی، همانند آموزش هر زبان خارجی دیگر، کاربرد زبان به‌عنوان ابزار ارتباط است. در راستای این هدف، آموزش دستور زبان از جایگاهی اساسی و کلیدی برخوردار است. در آموزش زبان روسی، دستور زبان مهمترین جنبه آموزشی آن است. روش‌شناسی آموزش زبان روسی، به‌عنوان زبان خارجی (Методика обучения РКИ) با تاکید بر اهمیت غیر قابل انکار و نقش کلیدی دستور در روند آموزش زبان، مهمترین مسئله در ارتباط با آن را لزوم بکارگیری رویکرد ارتباطی (Коммуникативный подход) به‌عنوان موثرترین و اثربخش‌ترین روش آموزش در شکل‌گیری مهارت و توانش دستوری با هدف تسلط بر زبان به‌عنوان ابزار ارتباط عنوان می‌کند. اجرای رویکرد ارتباطی در آموزش دستور به‌دانشجویان مستلزم زیرساخت‌ها و پیش‌نیازهایی است که سامانه سنتی آموزش زبان روسی با روش غالب دستور-ترجمه (Грамматика-переводный метод)، قادر به پاس‌خگویی به این نیازها نیست. در راستای رفع این نیازها، یکی از اقدامات اساسی بازنگری در کلیه مولفه‌های سامانه آموزش، بویژه محتوا و شیوه سازماندهی آن برپایه اساسی‌ترین اصول روش‌شناسی آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی است. پژوهش حاضر اهمیت و نقش دستور زبان در آموزش زبان روسی و جایگاه رویکرد ارتباطی در آموزش آن را مورد بررسی قرار داده و با توجه به چالش‌های موجود در این زمینه، راهکارهای روش‌شناسی آن‌ها را ارائه کرده است.

اطلاعات مقاله

تاریخ ارسال: ۱۴۰۰/۰۳/۱۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۷
تاریخ انتشار: بهار ۱۴۰۰
نوع مقاله: علمی پژوهشی

کلید واژگان:

دستور زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی، دانش دستوری، مهارت‌های دستوری، توانش دستوری، رویکرد ارتباطی، اصول روش‌شناسی آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی

شناسه دیجیتال DOI: 10.22059/JFLR.2021.324891.850

زهرایی، سید حسن، قلی‌نژاد بداغ، لیلا. (۱۴۰۰). نقش دستور در روند آموزش زبان روسی. پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، (۱۱) ۱، ۱۳۸-۱۲۷.

Zahraei, Seyed-Hassan, Gholinejad Bodagh, Layla (2021). The Role of Grammar in the Process of Teaching Russian. *Journal of Foreign Language Research*, 11 (1), 127-138.

DOI: 10.22059/JFLR.2021.324891.850

* دکتر سید حسن زهرایی استاد گروه زبان روسی در دانشگاه تهران است. عضویت در شورای تخصصی علوم انسانی انتشارات دانشگاه تهران، کارگروه زبان‌ها و ادبیات خارجی در شورای تحول و ارتقا علوم انسانی و انجمن جهانی مدرسین زبان روسی مواردی از فعالیت‌های اجرایی ایشان است.
** لیلا قلی‌نژاد بداغ دانشجوی دکتری آموزش زبان روسی در دانشگاه تهران است.

The Role of Grammar in the Process of Teaching Russian

Seyed-Hassan Zahrai*

(corresponding author)

Professor of the Russian Languages Department, University of Tehran,
Tehran, Iran

Email: hzahraee@ut.ac.ir

Layla Gholinejad Bodagh**

Ph.D. Candidate in Russian Language Teaching, University of Tehran,
Tehran, Iran

Email: l.gholinejad@ut.ac.ir

ABSTRACT

The main and ultimate goal in teaching Russian as a foreign language, such as teaching any foreign language, is to use the language as a communication tool. In line with this goal, grammar education has a key role. Grammar is the most important educational aspect in Teaching Russian. The methodology of teaching Russian as a foreign language with emphasis on the undeniable importance and key role of grammar in the process of language teaching, the most important issue in relation to it is the necessity of applying communication approach as the most effective and effective method of teaching in the formation of grammatical skills and ability with the aim of language proficiency as a communication tool. Implementing a communication approach in teaching grammar to students requires infrastructures and prerequisites that the traditional Russian language teaching system is unable to meet these needs through the dominant grammar-translation method. In order to meet these needs, one of the basic measures is to revise all components of the education system, especially the content, and how to organize it based on the most basic principles of the methodology of teaching Russian as a foreign language. The present study examined the importance and role of grammar in Russian language teaching and the position of communication approach in its education and presented their methodological solutions according to the challenges in this field.

DOI: 10.22059/JFLR.2021.324891.850

ARTICLE INFO

Article history:

Received:

1st, June, 2021

Accepted:

28th, June, 2021

Available online:

Spring 2021

Keywords:

Russian grammar as a foreign language, grammatical knowledge, grammar skills, grammatical competence, communication approach, methodological principles of teaching Russian as a foreign language.

Zahrai, Seyed-Hassan, Gholinejad Bodagh, Layla (2021). The Role of Grammar in the Process of Teaching Russian. *Journal of Foreign Language Research*, 11 (1), 127-138.

DOI: 10.22059/JFLR.2021.324891.850

* Seyed Hassan Zahrai, Professor of the Russian Languages Department, University of Tehran. His activities include membership in the Specialized Humanities Council of Tehran University Press, the Foreign Languages and Literature Working Group at the Council for the Development and Promotion of the Humanities, and the World Association of Russian Language Instructors.

** Layla Gholinejad Bodagh is a Ph.D. candidate in Russian Language Teaching, University of Tehran.

نظریه‌پرازان آموزش بر این باورند که یکی از مهمترین وظایف در روند آموزش دستور؛ فراهم‌سازی بستری است تا دانشجویان بتوانند در عمل از دانش دستوری فراگرفته در گفتار و ایجاد ارتباط به‌زبان مقصد بهره بگیرند. این کنش می‌تواند به‌عنوان محرک یادگیری عمل کرده و همچنین موجب یادگیری پایدار قواعد زبانی شود. با این نگرش که یادگیری پایدار و استواری آموزه‌ها پیش شرط آموزش موفق زبان است، بایستگی چنین شرایطی هم از بعد آموزشی، روش‌شناسی، نیز از بعد روانشناسی آموزش، اهمیت بسیاری دارد. از این رو، توجه به نقش دستور زبان و بررسی روش‌های اثربخش در آموزش آن به دانشجویان ایرانی بطور ویژه‌ای ضرورت می‌یابد. هدف این پژوهش؛ پی‌بردن به نقش دستور زبان در روند آموزش زبان روسی و یافتن پاسخی برای این پرسش‌هاست که نقش دستور و هدف آموزش آن در روند آموزش زبان روسی چیست و چرا روش‌شناسی معاصر رویکرد ارتباطی را اثر بخش‌ترین روش آموزش دستور معرفی می‌کند و اینکه آیا در سامانه کنونی آموزش زبان روسی به دانشجویان ایرانی با روش غالب دستور-ترجمه (Грамматика-переводный метод) امکان اجرای رویکرد ارتباطی در آموزش دستور میسر است یا نه.

۲. پیشینه پژوهش

با بررسی مبانی نظری روش‌شناسی آموزش زبان روسی، به‌عنوان زبان خارجی در زمینه آموزش دستور زبان، اهمیت و نقش اساسی آن در روند آموزش نمود می‌یابد. در این پیوند؛ کارشناسان پژوهش‌های بسیاری انجام داده‌اند. با بررسی این منابع، به‌نکته حائز اهمیت بطور برجسته‌ای نمایان می‌شود: در همه این پژوهش‌ها، همگی کارشناسان هم‌سخن‌اند که افزون بر تاکید بر ضرورت غیرقابل انکار آموزش دستور در روند آموزش زبان روسی، بیش از هر چیز پیرامون چگونگی آموزش آن تمرکز دارند؛ چراکه امروزه «چگونگی بکارگیری روش‌های مناسب برای آموزش زبان خارجی به‌زبان آموزان به‌چالشی جدی در مباحث نظری آموزش زبان مبدل شده است» (حدادی، صدری، ۱۳۹۹، ص. ۷۲۴). روش‌شناسی معاصر دیگر مسئله اصلی در زمینه آموزش دستور را بحث پیرامون لزوم یا عدم لزوم آموزش آن نمی‌بیند، بلکه ضمن تاکید بر لزوم

شرایط کنونی جهان امروز و اهمیت همکنشی‌های بین‌المللی بیش از پیش بر اهمیت آموزش زبان‌های خارجی افزوده است. اهمیت روابط دوجانبه بین کشورهای ایران و روسیه و گسترش روزافزون همکنشی‌ها در همگی ابعاد سیاسی، علم و فناوری، اقتصادی و فرهنگی باعث شده تا آموزش زبان روسی جایگاه ویژه‌ای را در آموزش عالی کشور به‌خود اختصاص دهد. در این میان، سهم دانشگاه در نیل به منافع ملی کشور تربیت نیروی متخصص و حرفه‌ای در رشته زبان روسی برای مرتفع کردن نیاز جامعه امروز ایران در این زمینه است. آموزش موفق هر زبان خارجی نیازمند آموزش دستور آن زبان است. این بایسته بویژه در باره آموزش زبان روسی، به دلیل پیچیدگی‌های بسیار دستوری خاص آن، همچون وجود حالت‌های صرفی، جنس اسامی، نمود فعل، افعال حرکتی، فرم‌های پیچیده نحوی و غیره اهمیت دوچندان می‌یابد. دستور زبان روسی مهمترین جنبه رشته آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی بوده و هسته زبانی آن را تشکیل می‌دهد و هدف آن بالا بردن اثربخشی آموزش زبان روسی به دانشجویان خارجی است (ولچکو آ.و.، ۲۰۰۹، ص. ۶). در روند گسترش و دگرگونی روش‌شناسی آموزش زبان روسی، به‌عنوان زبان خارجی، نقش دستور زبان در آموزش زبان روسی؛ همواره یکی از بحث‌برانگیزترین مباحث بوده است. کلیمنکو. س. و. با اشاره به این موضوع می‌نویسد: «با توجه به رواج گسترده رویکرد ارتباطی در آموزش زبان روسی، به‌عنوان زبان خارجی، از دهه هشتاد سده گذشته تا کنون، بحث در زمینه نقش دستور در آموزش همچنان ادامه دارد. بسیاری از روش‌شناسان باوردارند تا هنگامی که هدف اصلی آموزش، ارتباط است، دستور از روند آموزش حذف می‌شود؛ اما هرچند هم که این بحث‌ها ادامه داشته باشند، ما ناگزیریم بپذیریم که آموزش زبان، بدون آموزش سازمان یافته و هدفمند دستور زبان ممکن نخواهد بود» (کلیمنکو س.و.، ۲۰۱۸، ص. ۴۰). با این وجود، علیرغم اهمیتی که آموزش دستور در یادگیری زبان روسی داراست، در زبان آموزان انگیزه بایسته برای یادگیری آن دیده نمی‌شود. این امر، هم از جهت روش‌شناسی، و هم از دیدگاه روانشناسی آموزش قابل بحث و توضیح است.

آموزش آن، مسئله اصلی را چگونگی آموزش دستور عنوان می‌کند و از سوی دیگر، رویکرد ارتباطی را به‌عنوان موثرترین و اثر بخش‌ترین روش آموزش آن معرفی می‌کند. به‌باور آنیسیمووال. و. هنگامی که از آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی سخن به‌میان می‌آید، بیش از آموزش زبان به‌عنوان یک سامانه، آموزش جنبه‌های کاربردی آن مورد توجه است؛ اما بدیهی است که بدون شکل‌گیری دانشی منسجم از سامانه زبان در ذهن زبان آموزان، بدون شکل‌گیری توانش زبانی (Языковая компетенция) که به‌نوبه خود بدون آموزش نظام‌مند دستور زبان میسر نیست و بدون ساخت و پرداخت رویکردی آگاهانه در یادگیری دستور، توانش ارتباطی (Коммуникативная компетенция) حاصل نمی‌شود؛ زیرا اگر دانشجویان در روند یادگیری درک کنند که چه چیزی را، با چه هدفی و چگونه می‌آموزند و از ارزش ارتباطی واحدهای زبانی آگاهی داشته باشند، آموزش بطور قابل توجهی اثر بخش‌تر خواهد بود (آنیسیمووال. و.، ۲۰۰۷، ص. ۶۹). وی دستور زبان را پایه و اساسی می‌داند که دانش زبان خارجی بر آن استوار است و از آنجا که معتقد است از میان همه جنبه‌های زبان، بیشترین سختی‌ها و پیچیدگی‌ها متعلق به دستور زبان است، لزوم بهبود آموزش دستور زبان را مسئله مهم روش شناسی معاصر عنوان می‌کند و در وهله اول، این مهم را در ایجاد تعادل میان آموزش عملی گفتار و آموزش نظام‌مند زبان و تعمیم قواعد زبانی می‌بیند؛ چرا که وی باور دارد اگر مواد و اطلاعات زبانی در ذهن زبان‌آموزان به‌شکل قوانینی مشخص شکل نگرفته باشد، تکرار پیاپی آن‌ها بصورت جداگانه، بلون اینکه به یادگیری پایدار بیانجامد، تنها بار اضافی بر ذهن زبان‌آموزان متحمل می‌کند (همان، ص. ۷۰). در آموزش زبان روسی، بویژه به‌بزرگسالان، آگاهی از پدیده‌های دستوری شرط اصلی یادگیری سریع‌تر زبان است (کاستاماروف و. گ.، میترافانوا او. د.، ۱۹۷۶، ص. ۵۸). کاستاماروف و میترافانوا با تاکید بر نظر روانشناسان که باور دارند در روند یادگیری زبان خارجی کسب دانش نظری در باره جنبه‌های مختلف زبان، از جمله دستور، (در کنار آواشناسی، واژه و ویژگی‌های سبک زبان) موجب توسعه هرچه زودتر و شکل‌گیری هرچه سریعتر نگرش نسبت به‌زبان می‌شود، نسبت به‌زمانی که شخص بخواهد آن را تنها از طریق بصری بیاموزد، معتقدند که مسئله اصلی در ارتباط با دستور در روند آموزش زبان، جایگاه آن و

چگونگی هدایت آموزش آن از طریق ارتباط است؛ چرا که از نظر آن‌ها در روند یادگیری و تسلط بر زبان از طریق ارتباط، دستور در خدمت پرورش و توسعه گفتار شفاهی و کتبی زبان‌آموزان بکار گرفته می‌شود و این بدین معناست که در عمل آموزش، درس صرفاً دستوری و یا صرفاً توضیحات نظری وجود ندارد (همان). آن‌ها تمام هنر مدرس را در این می‌بینند که بتواند بر اساس یک نظام دقیق دستوری، بطور غیر مستقیم، به‌گونه‌ای از کلاس و تمرین‌های مناسب بهره بگیرد که در زبان آموزان انگیزه تولید گفتار صحیح بر اساس قواعد دستوری ایجاد شود؛ زیرا آن‌ها بر این باورند که اگر زبان آموزان نتوانند همزمان با مواجهه با دانش زبان از آن به‌عنوان ابزار ارتباط بهره بگیرند، سودی در آن چیزی که فرامی‌گیرند، نمی‌بینند و در نتیجه، انگیزه خود برای یادگیری را از دست می‌دهند (کاستاماروف و. گ.، میترافانوا او. د.، ۱۹۷۶، ص. ۵۹). کارشناسان آموزش باورمندند که یاریگری به‌زبان‌آموزان برای درک نقش دستور زبان به‌عنوان مهمترین ابزار یادگیری زبان روسی و ایجاد انگیزه برای یادگیری جدی و آگاهانه آن از مهمترین وظایف مدرس است (آنیسیمووال. و.، ۲۰۰۷، ص. ۷۰). سامچیک ن. ن. شکل‌گیری مهارت‌های دستوری پایدار را پیش‌شرط یادگیری موفقیت‌آمیز زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی می‌داند، چرا که وی عقیده دارد مهارت‌های دستوری اساس تمام فعالیت‌های گفتاری و توانش زبانی زبان‌آموزان را تشکیل می‌دهند و بدون دانش دستوری، ساخت جملات و درک بخش‌های معنادار گفتار که بر اساس هنجارهای زبان مورد مطالعه شکل می‌گیرند ممکن نیست و در نتیجه، ارتباط غیر ممکن خواهد بود (سامچیک ن. ن.، ۲۰۱۹، ص. ۶۲). از سوی دیگر، وی تاکید می‌کند که روش‌های سنتی آموزش زبان خارجی که اولویت در آن‌ها یادگیری سازوکاری دستور زبان است که با انجام تمرین‌های متعددی همانند «کلمات داخل پرانتز را در فرم مناسب قرار دهید» انجام می‌پذیرد، دارای یک ضعف بسیار بزرگند: در این روش‌ها زبان‌آموزان هیچ ارزش عملی در کسب مهارت‌های دستوری نمی‌یابند و در شرایطی که ناگزیر به برقراری ارتباط و بکارگیری دانش فراگرفته در عمل‌اند، با مشکلات قابل توجهی مواجه می‌شوند. به‌همین دلیل، وی نیز باور دارد مسئله‌ای که امروزه بسیار حائز اهمیت است، بکارگیری رویکرد ارتباطی در آموزش دستور است؛ رویکردی که اصلی‌ترین هدف آن برداشتن ترس از ایجاد

ارتباط از طریق شبیه‌سازی موقعیت‌های ارتباطی ایجاد شده در کلاس به موقعیت‌های ارتباطی واقعی است و تاکید می‌کند که تنها آموزش از طریق ارتباط است که می‌تواند شرایط ورود موفقیت‌آمیز زبان آموزان به ارتباط را فراهم کند (سامچیک ن. ن.، ۲۰۱۹، ص. ۶۲). چرا که «دانش نظری، بدون شک، تسلط عملی مهارت‌های گفتاری را تسریع می‌کند، اما به‌تنهایی نمی‌تواند تضمین‌کننده تسلط مهارت‌وار بر زبان باشد» (روبتسووا!، و.، دوداریانی ن. و.، ۲۰۱۹، ص. ۸۷). در نتیجه «در روند آموزش دستور، تمرکز باید روی رشد مهارت‌های دستوری باشد، نه کسب دانش در باره ساختار زبان با حفظ قواعد دستوری» (مرزلیاکف س. و.، ۲۰۱۴، ص. ۷۵). کلیمنکو س. و. باور دارد که بدون دانش نظام‌یافته از دستور و همچنین بدون یک رویکرد آگاهانه در یادگیری آن، شکل‌گیری توانش زبانی، فهم سامانه زبان و بیان افکار میسر نخواهد بود؛ به‌همین دلیل، وی جایگاه کلیدی را برای آموزش دستور در روند آموزش زبان خارجی قائل است (کلیمنکو س. و.، ۲۰۱۸، ص. ۴۰). وی نیز تاکید دارد که دانشجویان خارجی باید نقش دستور را به‌عنوان اصلی‌ترین عنصر در روند یادگیری زبان روسی درک کنند و وظیفه مدرس ایجاد انگیزه در دانشجویان برای یادگیری زبان و آموزش چگونه یادگیری زبان به آن‌ها است و تاکید می‌کند که فرایند آموزش دستور نباید تنها محدود به تشکیل مهارت‌های ساده دستوری شود، بلکه بایستی تا ورود به فعالیت گفتاری کامل پیش رفت: از معرفی مواد زبانی تا فعالیت ارتباطی اتوماتیک‌وار (کلیمنکو س. و.، ۲۰۱۸، ص. ۴۰-۴۱).

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفته و متکی بر یافته‌ها و استنادهای مورد اتفاق در گستره روش‌شناسی آموزش زبان روسی است.

۴. نتایج و بحث و بررسی

۴-۱. ماهیت دستور زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی

در روند آموزش دستور زبان روسی، پیش از هر چیز، توجه به یک نکته بسیار مهم که در واقع تعیین‌کننده راهبرد کلی

آموزش است ضرورت دارد و آن توجه به ماهیت دستور زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی است. در ارتباط با زبان روسی دو نوع دستور زبان از هم متمایز می‌شوند: دستور زبان روسی (دستور توصیفی) و دستور زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی (ولیچکو آ. و.، ۲۰۰۹، ص. ۶). به تبع تمایز بین این دو نوع دستور، دوروش و رویکرد کلی در آموزش، آن‌ها از هم متمایز می‌شوند: «روش آموزشی یا کاربردی و روش علمی یا نظری» (زهراپی، ۱۳۸۲، ص. ۲۵). توجه به این مطلب از آنجایی مهم است که این تفاوت می‌تواند در روند آموزش هر کدام از این دو نوع دستور بر کلیه عناصر نظام آموزش تاثیر گذار باشد؛ به عبارت دیگر، این تفاوت در تعیین اهداف آموزش دستور، محتوای آن، چگونگی توصیف و سازماندهی محتوا و در نتیجه به تبع آن، در نوع روش‌ها و رویکردها و سرانجام، در چگونگی ارزشیابی بروز و ظهور پیدا می‌کند. ولیچکو بر این باور است که اگرچه دستور زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی بطور تنگاتنگی با دستور توصیفی زبان روسی مرتبط بوده و از دستاوردها و نتایج آن بهره می‌گیرد اما بین این دو نوع دستور تفاوت چشمگیری وجود دارد (ولیچکو آ. و.، ۲۰۰۹، ص. ۶): «در دستور توصیفی، زبان روسی موضوع مطالعه علمی است و این مطالعه با هدف درک ساختار زبان و پاسخ به این سوال انجام می‌گیرد که "زبانی که ما می‌شناسیم و به آن صحبت می‌کنیم چیست و چگونه ساخته شده است؟" در این دستور که توسط زبان‌شناسان مورد بررسی قرار می‌گیرد، زبان موضوع مطالعه علمی است و کار بر روی این دستور به‌منظور آموزش مهارت‌های زبان دشوار است» (ولیچکو آ. و.، ۲۰۰۹، ص. ۶). وی در ادامه می‌افزاید که دستور زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی بطور تنگاتنگی با فعالیت و تمرین توأم است در جهت آموزش مهارت‌های زبان انجام می‌گیرد و هدف این نوع دستور نشان دادن چگونگی عملکرد زبان و واحدهای آن در گفتار است <...> و محتوای آموزش آن دربرگیرنده همه آن چیزی است که برای تسلط بر زبان مورد نیاز است و این محتوا به‌گونه‌ای توصیف می‌شود که برای اجرای نیازهای ارتباطی لازم است (همان.). وی با بیان اینکه دستور توصیفی کتابی در مورد نظریه‌ها و تئوری‌های زبان است، دستور زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی را دستوری آموزشی و کتابی حاوی الگوهای دستوری، شگردهای تولید گفتار و داده‌های زبانی معرفی می‌کند و معتقد است که دستور زبان روسی به‌عنوان

زبان خارجی در حالی که از بسیاری از ایده‌ها، نتایج و دستاوردهای دستور توصیفی استفاده می‌کند به نوبه خود باعث غنای آن شده، به مباحث و حقایق زبانی جدید توجه دارد و مسائل جدیدی را مطرح می‌کند (ولچکو آ. و، ۲۰۰۹، ص. ۷). با اشاره به تفاوت دستور آموزشی از دستور توصیفی به دلیل وجود تمایز در مخاطب، اهداف و وظایف آن‌ها، ولچکو آ. و. دستور زبان روسی به عنوان زبان خارجی را اینگونه تعریف می‌کند: «دستور زبان روسی به عنوان زبان خارجی توصیفی زبان‌شناختی از زبان روسی و ساختار دستوری آن است که هدف آن نشان دادن ویژگی‌های ساختاری و معنایی واحدهای زبانی و قوانین عملکرد آن‌ها برای اهداف ارتباطی و تسلط زبان‌آموزان خارجی به زبان روسی است» (همان).

۴-۲. هدف آموزش دستور زبان روسی

هدف آموزش دستور زبان روسی شکل‌گیری توانش دستوری (Грамматическая компетенция) زبان‌آموزان است. توانش دستوری یعنی «شناخت عناصر دستوری زبان و دارا بودن از مهارت بکارگیری آن‌ها در روند ارتباط» (آزیموف ا. گ.، شوکین آ. ن.، ۲۰۰۹، ص. ۵۳). بر طبق این تعریف، این نکته قابل دریافت است که دانش دستوری و مهارت بکار گرفتن آن دو مولفه جداگانه در تولید توانش دستوری قلمداد می‌شوند؛ به عبارت دیگر، شناخت عناصر دستوری، لزوماً به معنای داشتن مهارت بکارگیری آن‌ها نیست. همانطور که می‌دانیم، بر طبق طبقه‌بندی هدف‌های تربیتی بلوم (Bloom B.) که شامل سه زمینه شناختی، عاطفی و روانی-حرکتی است، دانش و آگاهی که متعلق به حیطه شناختی‌اند، در پایین‌ترین سطح این حیطه قرار دارند. در واقع، دانش و آگاهی اولین و ساده‌ترین سطح شناخت را تشکیل می‌دهند و اصولاً به فعالیت‌هایی اشاره می‌کنند که به حافظه و قدرت باز شناسی ارتباط دارد (رحال زاده، ۱۳۸۶، ص. ۵۶-۵۵). برای ایجاد توانایی و مهارت‌های عقلی لازم است فراگیران سطوح بالاتر یادگیری را، که شامل درک مطلب، کاربرد و غیره است، طی کنند. مهارت دستوری به وجه

اتوماتیک‌وار فعالیت گفتاری اطلاق می‌شود که استفاده صحیح و بدون اشتباه فرم‌های دستوری در گفتار را تضمین می‌کند (آزیموف ا. گ.، شوکین آ. ن.، ۲۰۰۹، ص. ۵۳). بر همین اساس است که کارشناسان آموزش زبان روسی به عنوان زبان خارجی روند آموزش دستور را تنها محدود به کسب دانش در یاره قواعد دستوری ندانسته و آن را لازم ولی کافی نمی‌دانند؛ و به همین دلیل، اساس تدوین منابع و کتاب‌های آموزشی معاصر در زمینه آموزش زبان روسی مبتنی بر اصل شکل‌گیری مهارت‌های دستوری در دانشجویان است. در این ارتباط، می‌توان به عنوان نمونه به تدوین یک سری کتاب‌های آموزش دستور، که با این رویکرد برای زبان‌آموزان فارس زبان نگاشته شده‌اند، اشاره نمود^۱.

بنابراین در روند آموزش دستور، افزون بر مرحله اولیه و ابتدایی کسب دانش و آگاهی در باره پدیده‌های دستوری، گذراندن یک سری مراحل تکمیلی و سلسله‌وار برای شکل‌گیری مهارت دستوری الزامی است که در بخش بعدی به بررسی این مراحل می‌پردازیم.

۴-۳. مراحل آموزش دستور و شکل‌گیری مهارت‌های

دستوری

هدف آموزش دستور زبان روسی رشد مهارت‌های دستوری در راستای شکل‌گیری توانش دستوری است و نه فقط کسب دانش در باره دستور زبان. تا زمانی که دانش دستوری زبان‌آموزان تبدیل به مهارت دستوری در آنان نشود، توانش دستوری حاصل نمی‌شود. بنا به تعریف پاسوف، مهارت دستوری یکی از شرایط لازم برای انجام فعالیت گفتاری به شمار می‌آید و عملی است ترکیبی، متشکل از انتخاب ماهرانه مدل مناسب گفتاری برای یک وضعیت و شکل‌دهی صحیح واحدهای گفتاری متعلق به سطوح مختلف زبان، در بیان (پاسوف ی. ای.، ۱۹۸۹، ص. ۱۵۱-۱۵۰). کارشناسان، روند شکل‌گیری مهارت دستوری را متشکل از چندین مرحله پیاپی می‌دانند. از نظر پاسوف آموزش مهارت دستوری در روندی شش مرحله‌ای به نتیجه می‌رسد: ۱) درک: که از طریق

۱. ر. ک. به: زهرایی، سید حسن (۱۳۸۲). دستور آموزشی زبان روسی. تهران: انتشارات سمت، لسانی، حسین (۱۳۷۸). آموزش نوین زبان روسی (جلد دوم). چاپ دوم، تهران: انتشارات بازتاب، و سالدووا، م. و، مدایینی اول، علی (۱۹۹۸). نظام افعال حرکتی پیشوند دار در زبان روسی (از

ارائه مدل دستوری در گفتار و با هدف آشنایی با چگونگی عملکرد آن صورت می‌گیرد؛ ۲) تقلید: تکرار فرم دستوری بر اساس نمونه؛ ۳) تعویض: عبارت است از جایگزینی واحدهای لغوی متفاوت در همان مدل دستوری؛ ۴) تغییر: تغییر فرم دستوری برای بیان همان معنا که می‌تواند مربوط به تغییر ترتیب کلمات، شخص یا زمان فعل، حالت و یا شمار اسامی باشد؛ ۵) تولید: یعنی زبان آموز با استفاده از فرم‌های دستوری فراگرفته در مراحل پیشین، بطور مستقل (عبارت یا متن جدید) تولید کند؛ ۶) ترکیب: بکارگیری فرم دستوری فراگرفته با دیگر فرم‌های دستوری که می‌توانند در یک بیان طبیعی باهم مرتبط باشند (پاسوف ی. ای.، ۱۹۹۱، به نقل از پارچنکووا ی. آ.، کازانتسوا س. یو.، ۲۰۱۵، ص ص. ۲۴-۲۵).

استوریکووا م. و. در مقاله‌ای با عنوان «مراحل آموزش دستور زبان روسی به دانشجویان خارجی» این روند را شامل چهار مرحله معرفی می‌کند: ۱) آشنایی با پدیده دستوری؛ ۲) تقلید؛ ۳) تبدیل پدیده دستوری؛ ۴) استفاده مولد از فرم دستوری (استوریکووا م. و.، ۲۰۱۸، ص ص. ۸۸۱). وی در تشریح این مراحل می‌نویسد: مرحله اول، آشنایی با پدیده دستوری است که با درک آن آغاز می‌شود. برای مثال در آموزش یکی از حالت‌های صرفی، در قالب تمرین‌هایی از قبیل «با قرار دادن کلمات داخل پرانتز در حالت مناسب، گروه واژه بسازید» زبان آموزان عملکرد فرم دستوری را درک می‌کنند. در این مرحله، با استفاده از جداول، صرف اسامی، ویژگی‌های پایانه‌های صرفی و همچنین اصلی‌ترین معانی حالت به زبان آموزان ارائه می‌شود.

در مرحله تقلید زبان آموز فرم دستوری فراگرفته را بدون دگرگونی استفاده می‌کند. برای مثال در پاسخ به پرسش‌های تمرین‌هایی از قبیل:

- У тебя маленький рост?

- Нет, у меня большой рост.

زبان آموزان در مرحله سوم که تغییر نام دارد، باید عبارت یا بخشی از آن را، با تبدیل فرم دستوری به یک فرم دیگر، برای بیان همان معنا تغییر دهند. به عنوان مثال:

- Антон – взять меня с собой;

- Антон, возьми меня с собой;

- Антон, я хочу, чтобы ты взял меня с собой.

و سرانجام، در مرحله چهارم که مرحله استفاده مولد از فرم‌های دستوری است زبان آموزان متن کوچکی متشکل از سه تا هفت عبارت در مورد موضوع یا مسئله‌ای، با استفاده از فرم‌های دستوری فراگرفته شده تولید می‌کنند (استوریکووا م. و.، ۲۰۱۸، ص ص. ۸۸۳-۸۸۲).

همانطور که می‌بینیم، از نظر هر دو نویسنده، استفاده مولد از پدیده‌های دستوری مرحله نهایی و تکمیلی در روند آموزش دستور به‌شمار می‌آید. بدون شک، حذف هر یک از این مرحله‌ها، بویژه هر مرحله‌ای که با فعالیت مستقل و خلاقانه زبان آموزان در کاربرد پدیده‌های دستوری همراه است، بطور اجتناب‌ناپذیری روند تشکیل مهارت دستوری را مختل خواهد کرد.

نکته‌ای که لازم است در باره استفاده مولد از پدیده دستوری یادآوری شود، این است که منظور از تولید متن نباید منحصر به تولید متن نوشتاری باشد، بلکه زبان آموزان باید قادر باشند در گفتار شفاهی نیز از پدیده‌های دستوری آموخته شده استفاده کنند. از آنجا که رویکرد ارتباطی در آموزش دستور تشکیل توانش ارتباطی در زبان آموزان به‌عنوان هدف نهایی آموزش زبان خارجی را دنبال می‌کند، مرحله نهایی تشکیل مهارت دستوری در چارچوب این رویکرد شامل تولید گفتار شفاهی با استفاده از پدیده دستوری فراگرفته طی اجرای فعالیت ارتباطی است. ما نیز باور داریم که این نسبت به تولید متن نوشتاری یک گام پیش رو و گام آخر در راستای تحکیم آموزه‌ها در ذهن زبان آموزان محسوب می‌شود؛ از این رو، از مزیت بیشتری برخوردار است. در واقع دلیل اثربخشی رویکرد ارتباطی در آموزش دستور در همین امر خلاصه می‌شود. در بخش بعد، بیشتر دلایل اثر بخشی رویکرد ارتباطی در آموزش دستور را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۴-۴. جایگاه رویکرد ارتباطی در آموزش دستور

«تجربه نشان می‌دهد بسیاری از دانشجویان در بکارگیری ساختارهای دستوری در موقعیت‌های مختلف ارتباطی با مشکل مواجه می‌شوند و در این زمینه از مهارت کافی برخوردار نیستند. این امر به‌طور قابل توجهی از سطح توانش ارتباطی آن‌ها می‌کاهد. افزون بر این، آنان بیشتر ساختارهای دستوری ساده و ابتدایی را بکار می‌برند و استفاده از انواع مختلف آن‌ها را که قادرند به بیان ساختاری منطقی و

آهنگی طبیعی ببخشند، نادیده می‌گیرند» (کارپووا ل. ای، ۲۰۰۵، ص. ۵). «در کلاس‌های آموزش دستور مدرسان، بطور معمول، به توضیح قواعد و ساختارهای دستوری پرداخته و سپس در قالب تمرین‌های متعدد به آموزش آن می‌پردازند. در این میان، تصویری که فزونتر مشاهده می‌شود، به این صورت است که زبان‌آموزان به‌هنگام انجام تمرین برای یادگیری پدیده‌های دستوری مشخص، قادرند آن‌ها را صحیح بکار ببرند، اما زمانی که عملاً به‌منظور ایجاد ارتباط از زبان استفاده می‌کنند، پیاپی دچار اشتباه‌های دستوری می‌شوند. این بدین معناست که آگاهی از قواعد دستوری نمی‌تواند برای ساخت جمله‌های صحیح به‌لحاظ دستوری کافی باشد و زبان‌آموزان با صرف داشتن دانش دستوری، اغلب قادر نخواهند بود آن‌ها را بطور کامل در گفتار خود بکار بگیرند» (ایسینگالیواژ، آ.، ۲۰۱۷، ص. ۲۶۳). چرا که «بیش از کسب دانش و آگاهی در بارهٔ چگونگی ساخت جمله به‌زبان خارجی، تسلط عملی در ساخت مدل‌ها و ساختارهای مختلف دستوری در گفتار اهمیت دارد و قواعد دستوری به‌عنوان دانش نظری، به‌خودی‌خود قادر به‌ایجاد مهارت‌ها و توانایی‌های دستوری متناظر نیستند» (بلیایف ب. و. به‌نقل از ایسینگالیواژ، آ.، ۲۰۱۷، ص. ۲۶۳).

روش‌شناسی سنتی آموزش زبان خارجی، با هدف یادگیری دستور زبان از طریق تمرین و یادگیری انبوهی از قواعد و اغلب، بدون درک چگونگی عملکرد واحد دستوری و معنای آن، از نظر زبان‌آموزان دشوار و کسل‌کننده است و ساختار دستوری از دید آن‌ها، فرمی است که تاثیر چندانی در بارهٔ معنایی بیان ندارد. این عوامل در مجموع به‌این ختم می‌شوند که دانشجویان نمی‌دانند چگونه اطلاعات دستوری به‌خاطر سپرده شده را در عمل و در شرایط ارتباط واقعی بکار بگیرند (سامچیک ن. ن.، ۲۰۲۰، ص. ۱۵۶). سامچیک ن. ن. در پاسخ به‌این سوال که چگونه می‌توان آموزش ساختار دستوری زبان روسی را به‌گونه‌ای سازمان داد که زبان‌آموزان نه تنها دانش کاربری درست زبان را دریافته و فرم‌های مختلف کلمات را بشناسند، بلکه بتوانند برای بیان افکار خود از آن‌ها بهره ببرند و با استفاده کردن از آن‌ها نیازهای ارتباطی خود را تحقق ببخشند، می‌نویسد: «پیش از هر چیز، رسیدن به‌این هدف از طریق یادگیری دستور، نه‌بصورت جداگانه از فعالیت‌های عملی، بلکه در خود فرایند ارتباط حاصل

می‌شود؛ با این روش شرایطی برای زبان‌آموزان فراهم می‌شود که آن‌ها تنها مشغول به‌یادگیری مجموعه‌ای از قواعد و اشکال دستوری نباشند، بلکه مسائل شناختی و ارتباطی خود را نیز حل کنند (Learning by doing)» (سامچیک ن. ن.، ۲۰۲۰، ص. ۱۵۶).

روبتسووا ی. و. و دوداریانی ن. و. روش‌شناسی معاصر آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی را در برگیرندهٔ سه مقوله اساسی معرفی می‌کنند: روند ارتباطی در آموزش، جهت‌گیری به‌سوی ویژگی‌های کارکردی زبان مادری و مولفهٔ زبانی- فرهنگی. آن‌ها از بین این سه مقوله، مهمترین نقش را متعلق به‌جهت‌دهی ارتباطی به‌روند آموزش می‌دانند و هدف آن را نه حفظ قواعد دستوری، بلکه مشارکت مستقیم دانشجویان در ارتباط بیان می‌کنند. به‌باور آن‌ها، اساس روش‌شناسی معاصر دقیقاً بر همین اصل استوار است: نباید فقط زبان را دانست، بلکه باید با آن ارتباط برقرار کرد. آن‌ها معتقدند این اصل، اساس روش‌شناسی معاصر در روند آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی است که به‌شکلی پویا توسط مدرسان، هم در کلاس و هم در فعالیت‌های خارج از کلاس در تمام سطوح آموزش مورد استفاده قرار می‌گیرد (روبتسووا ی. و.، دوداریانی ن. و.، ۲۰۱۹، ص. ۸۷). تپلووا ن. و. زبان خارجی را از جمله مباحثی می‌داند که دانشجویان باید آن را در روند پویایی پیش‌های گفتاری (صحبت کردن، گوش دادن، خواندن و نوشتن) بیاموزند. به‌باور وی به‌همین دلیل است که رویکرد ارتباطی با ایجاد انگیزه برقراری ارتباط و فراهم آوردن محیطی شبیه به‌شرایط واقعی که معمولاً نیاز به‌برقراری ارتباط در آن ضرورت می‌یابد برای آموزش دستور مورد استفاده قرار می‌گیرد (تپلووا ن. و.، ۲۰۱۶، ص. ۲۱۱).

۴-۵. اصول روش‌شناسی آموزش دستور در رویکرد

ارتباطی

گفتار مجموعه‌ای متشکل از ابزارهای زبانی متعلق به‌لایه‌ها و جنبه‌های مختلف زبان است و این ابزارها در ارتباط با هم و در مجموع گفتار را شکل می‌دهند. بنابراین، طبیعی است که آموزش زبان با هدف پرورش مهارت گفتاری نیز بر همین منوال صورت بگیرد: آموزش ترکیبی (Комплексное обучение) جنبه‌های مختلف زبانی. از

همین روست که رویکرد ارتباطی در آموزش زبان با هدف پرورش توانش ارتباطی «آموزش خطی جنبه‌های مختلف سامانه زبان، یعنی توالی در آموزش آواشناسی، صرف، نحو یا با جزئیات بیشتر، ابتدا اسم، سپس ضمیر، سپس فعل و غیره را رد می‌کند» (کاستاماروف، ا.گ.، میترا فانووا، و.، ۱۹۷۶، ص. ۱۳). این در حالی است که در اساس برنامه‌ریزی درسی آموزش زبان روسی به دانشجویان ایرانی بر اساس این ویژگی (توالی در آموزش جنبه‌های زبان و بویژه پدیده‌های دستوری) طرح ریزی شده است. در این شرایط، شکل‌گیری دانشی نظام‌یافته از زبان به شکل سامانه‌ای - که اجزای آن در پیوستگی تنگاتنگ با یکدیگر ایفای نقش می‌کنند - در ذهن دانشجویان دشوار خواهد بود. البته بایسته یادآوری است که این به معنای نفی آموزش مجزای جنبه‌های زبانی نیست. در واقع، آموزش مجزا (Аспектное обучение) و ترکیبی مواد زبانی در هدف با هم متفاوتند. با توجه به هدف آموزش مجزای جنبه‌های زبان، که هدف کسب دانش تخصصی و عمیق در باره هر یک از این جنبه‌ها را دنبال می‌کند، این روش در آموزش آکادمیک زبان در محیطی مانند دانشگاه بایسته انجام است، اما باز تاکید می‌کنیم که دقیقاً به دلیل آکادمیک بودن آموزش زبان در دانشگاه - که ویژگی آن قاعدتاً آموزشی علمی، کامل و همه‌جانبه است - فقط کسب دانش تخصصی در باره زبان مورد انتظار نیست، بلکه از دانشجویان دانشگاه انتظار می‌رود؛ افزون بر دانش تخصصی، از بالاترین سطح صحت و روایی گفتاری نسبت به دیگر فراگیران زبان، به عنوان مثال فراگیران زبان در موسسه‌های آموزشی غیر دانشگاهی، برخوردار باشند. این مهم، نخست؛ در گرو اجرای هر دو نوع آموزش، هم آموزش مجزا و هم آموزش ترکیبی مواد زبانی - که هدف مورد دوم پرورش مهارت ارتباطی است - حاصل می‌شود. همانطور که کروچکوا ل. س. در این ارتباط می‌نویسد: «آموزش مجزا و ترکیبی در تقابل با هم قرار نمی‌گیرند، بلکه در عمل آموزش، بطور متقابل، مکمل یکدیگرند؛ در آموزش مجزا دانش زبانی تشکیک می‌شود و در آموزش ترکیبی، مهارت‌های ارتباطی شکل گرفته و دانش زبانی قوی‌تر می‌شود» (کروچکوا ل. س.، ۲۰۰۹، ص. ۹۲).

با توجه به این مسئله، می‌توان به این نتیجه رسید که یکی از عوامل اصلی که باعث می‌شود دانشجویان ایرانی «دانش نظری وسیعی در مورد زبان کسب کنند ولی در استفاده عملی

از زبان با مشکلات عدیده‌ای روبرو باشند» (بابازاده جمیله، ۱۳۷۸، ص ۷)، نبود آموزش ترکیبی مواد زبانی و بویژه پدیده‌های دستوری در آموزش است. در اجرای این نوع آموزش دسته‌ای از اصول اساسی روش‌شناسی آموزش زبان روسی به عنوان زبان خارجی - که بطور تنگاتنگی در ارتباط متقابل با هم ایفای نقش می‌کنند - نقش اساسی دارند. در این زمینه، فراتر از هر چیز، می‌توان به اصل کلیدی وحدت (Принцип системности) اشاره کرد. این اصل «شکل‌گیری دانشی نظام‌مند از زبان در ذهن دانشجویان، متشکل از مجموعه‌ای از عناصر (آوایی، واژگانی، دستوری) و قوانین استفاده از آن‌ها در گفتار، آموزش صرف بر اساس نحو و یادگیری دستور زبان در ارتباط تنگاتنگ با واژگان» را مد نظر دارد (آزیموف، ا.گ.، شوکین، آ. ن.، ۲۰۰۹، ص. ۲۱۷).

زیرساخت و پیش‌نیاز اجرای این اصل را نیز اجرای اصل تداوم در ارائه مواد زبانی (Принцип концентрического расположения материала) فراهم می‌کند که هدف آن کسب تدریجی دانش و مهارت‌های زبانی در بازه‌های جداولی جداگانه و پی در پی در طول دوره آموزش است، بطوریکه محتوای آموزش، نخست شامل مفاهیم پایه و اساسی بوده و در مراحل بعدی به تدریج پیشرفته‌تر و غنی‌تر می‌شود. اجرای این اصل نیز در شرایطی محقق می‌شود که در چارچوب اصول سطح بندی آموزش (Принцип учёта уровней владения языком)، کمینه سازی (Принцип минимизации) مواد زبانی و سازماندهی آن بر اساس موقعیت - موضوع ارتباطی (Принцип ситуативно-тематической организации материала)، محتوای آموزش گردآوری و ارائه شده و به تدریج در سطوح بالاتر با افزودن موارد جدید پیشرفته‌تر می‌شود. ضمن اینکه اجرای این اصول در مجموع زمینه لازم برای اجرای دو اصل راهبردی در آموزش زبان یعنی اصل عملکردی (Принцип функциональности) و سرانجام اصل ارتباطی (Принцип коммуникативности) را فراهم می‌آورد.

۵. نتیجه‌گیری

دستور زبان در روند آموزش زبان روسی؛ نقشی اساسی

و کلیدی دارد. هدف از آموزش دستور؛ شکل‌گیری توانش دستوری است که بایسته آن شکل‌گیری توانش ارتباطی در زبان آموزان، به‌عنوان هدف نهایی آموزش است. کسب توانش دستوری به‌این معناست که زبان‌آموزان افزون بر دانش دستوری؛ از مهارت بکارگیری آن در عمل ارتباط برخوردار باشند. تبدیل دانش دستوری به‌مهارت کاربرد آن با بهره‌گیری از روش ارتباطی انجام‌پذیرست، یعنی آموزش چگونگی ایجاد ارتباط از طریق ارتباط. در روش‌شناسی معاصر آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی رویکرد ارتباطی به‌همراه نقش برجسته دستور به‌عنوان کارآمدترین و اثربخش‌ترین روش شناخته شده است. نظام سنتی آموزش زبان روسی به‌دانشجویان با رویکرد غالب دستور-ترجمه اساساً بر پرورش مهارت‌های ترجمه تمرکز دارد و دانشجویان اگرچه در فعالیت‌های زبانی خوانشی و شنیداری مهارت نسبی را کسب می‌کنند اما در تولید گفتار، چه بصورت شفاهی و چه

منابع

نوشتاری، با دشواری روبرویند. در اجرای رویکرد ارتباطی با هدف توسعه توانش ارتباطی دانشجویان، بر اساس اصل وحدت، تلفیق محتوای آموزش دستور (صرف، نحو و واژه‌سازی) با آموزش آواشناسی و واژگان ضروری است. شیوه‌سازماندهی محتوا نیز از اهمیت بسیاری برخوردار است. به‌این منظور لزوم انجام اقدامات زیر ضروری بنظر می‌رسند:

۱. لزوم سطح‌بندی روند آموزش، به‌عنوان زیر بنای اجرای اصول روش شناسی؛
۲. تعریف اهداف ارتباطی مشخص برای هر سطح، براساس اصل موقعیت-موضوع ارتباطی؛
۳. انتخاب محتوای دستوری بر اساس این اهداف، در چارچوب اصول کمینه‌سازی و تداوم مواد زبانی؛

بکارگیری روش‌های عملکردی و ارتباطی در آموزش زبان.

языку. Вестник КазАТК, № 1 (100), С. 262-268.

Карпова, Л. И. (2005). Формирование коммуникативной грамматической компетенции в неязыковом вузе (на материале английского языка): дис. ... канд. пед. наук. Волгоград.

Клименко, С. В. (2018). О роли грамматики в преподавании русского языка как иностранного. Наука, образование и культура, № 9 (33), С. 40-42.

Костомаров, В. Г., Митрофанова, О. Д. (1976). Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам. М.: Русский язык.

Азимов, Э. Г., Щукин, А. Н. (2009). Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР.

Анисимова, Л. В. (2007). О некоторых сторонах совершенствования преподавания русского языка как иностранного. Вестник РУДН, сер. Вопросы образования: языки и специальность, № 1, С.63-79.

Величко, А. В. (2009). Книга о грамматике. Русский язык как иностранный. 3-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во Моск. ун-та.

Исигалиева, Ж. А. (2017). Роль и место грамматики в обучении иностранному

- Крючкова, Л. С., (2009). Практическая методика обучения русскому языку как иностранному: учеб. Пособие / Л. С. Крючкова, Н. В. Мощинская. –М.: Флинта: Наука.
- Мерзляков, С. В. (2014). Сущность иноязычной грамматической компетенции. Пермский педагогический журнал, № 5, С. 71-75.
- Пореченкова, Е. А., Казанцева, С. Ю. (2015). Формирование грамматических навыков речи на основе коммуникативной методики обучения иностранному языку в неязыковом вузе. Вестник Московского университета, Серия 19, Лингвистика и межкультурная коммуникация, №1, С. 20-28.
- Пассов, Е. И. (1989). Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. -М.: Рус. Яз.
- Рубцова, Е. В., Девдариани, Н. В. (2019). Коммуникативный аспект в методике преподавания русского языка как иностранного. Балтийский гуманитарный журнал, Т. 8, № 2(27), С. 88-91.
- Самчик, Н. Н. (2019). Практическая модель развития грамматических навыков при обучении русскому языку как иностранному в рамках коммуникативного подхода. Карельский научный журнал, Т. 8, № 2(27), С. 62-64.
- Самчик, Н. Н. (2020). Развитие грамматической компетенции в рамках коммуникативного подхода к обучению русскому языку как иностранному. Балтийский гуманитарный журнал, Т. 9, № 2(31), С.155-158.
- Стурикова, М. В. (2018). Этапы в обучении студентов-иностранцев грамматике русского языка. Международная научно-практическая интернет-конференция «Актуальные вопросы описания и преподавания русского языка как иностранного/неродного» (Москва, 27 ноября – 1 декабря 2017 г.): Сборник материалов / Под общ. ред. Н.В. Кулибиной. – М.: ил. [Электронное издание]. С. 879-885. (Февраль 4, 2021).
- Теплова, Н. В. (2016). Реализация коммуникативного подхода при обучении грамматике в вузе. Труды БГТУ, № 5, С. 210–213.
- بابازاده، جميله (۱۳۷۸). سنت‌ها و رویکرد‌ها: زبان یا زبان و فرهنگ. پژوهش‌های زبان‌های خارجی. ۴۴. ۱۲-۵.
- حدادی، محمدحسین، صدری، ندا (۱۳۹۹). بررسی مقایسه‌ای روش تدریس معلم محور و روش تدریس متعلم محور در

آموزش دستور زبان آلمانی به عنوان زبان خارجی. پژوهشهای

زبانشناختی در زبانهای خارجی، ۴(۱۰)، ۷۲۲-۷۳۳.

رحال زاده، رضا (۱۳۸۶). روش های برتر تدریس با تاکید بر انواع

طراحی آموزشی. چاپ دوم. تهران: جهاد دانشگاهی، واحد

تربیت معلم.

زهرایی، سید حسن (۱۳۸۲). دستور آموزشی زبان روسی. تهران:

انتشارات سمت.